

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum

Cahier 2022-5

De (on)mogelijkheden van het meten van klassenjustitie in de Nederlandse strafrechtketen

*Een verkenning met handreikingen
voor kwantitatief vervolgonderzoek*

Samenvatting

Cahier 2022-5

De (on)mogelijkheden van het meten van klassenjustitie in de Nederlandse strafrechtketen

*Een verkenning met handreikingen
voor kwantitatief vervolgonderzoek*

Samenvatting

C.P.M. Netten
S.W. van den Braak
A. Latenko
M.E. Vink

Cahier

De reeks Cahier omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en documentatie Centrum is verricht. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Samenvatting

Aanleiding en doel van het onderzoek

Tijdens het begrotingsdebat van het ministerie van Justitie en Veiligheid op 20 november 2018 leidde de transactie die het Openbaar Ministerie (OM) in 2018 had gesloten met ING, naar aanleiding van het faciliteren van het witwassen van crimineel geld, tot vragen uit de Tweede Kamer naar het veronderstelde gebrek aan aanpak van witteboordencriminaliteit. Tijdens het begrotingsdebat wierpen zowel het kamerlid Buitenweg als het kamerlid Van Nispen de vraag op of er in Nederland sprake is van klassenjustitie: ontspringen vermogende potentiële justitiabelen (te) vaak de dans waar minder vermogende verdachten wel worden vervolgd? Wordt strafvervolgning van de verantwoordelijken afgekocht doordat rechtspersonen een transactie accepteren waarna geen natuurlijke personen worden vervolgd? Tevens werd er verwezen naar het feit dat het twintig jaar geleden was dat voor het laatst een groot onderzoek is uitgevoerd naar het bestaan van klassenjustitie in Nederland. Van Nispen diende vervolgens een motie in, waarin tot onafhankelijk onderzoek wordt opgeroepen.

Naar aanleiding van de motie van Van Nispen is door de Universiteit Utrecht een kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar klassenjustitie. Dit kwalitatieve onderzoek heeft zich gericht op een brede verkenning van het begrip klassenjustitie en het zich voordoen ervan in de strafrechtketen. Het onderzoek bestond uit een review van bestaande literatuur en het houden van interviews en focusgroepgesprekken met betrokken actoren in de strafrechtketen en burgers. Een belangrijke conclusie van het kwalitatieve onderzoek was dat het aannemelijk is dat belangrijke aspecten van klassenjustitie in de strafrechtketen in Nederland voor kunnen komen. Daarbij wordt door de onderzoekers aangetekend dat klassenjustitie aantonen erg moeilijk is. De onderzoekers zijn hier in hun kwalitatieve onderzoek dan ook niet in geslaagd. Uitspraken over de frequentie waarmee klassenjustitie in de strafrechtketen in Nederland voorkomt, konden op basis van dit onderzoek ook niet worden gedaan. Hiervoor is aanvullend kwantitatief onderzoek nodig waarvoor een concrete operationalisering en aanscherping noodzakelijk is van de werkdefinitie van klassenjustitie uit het kwalitatieve onderzoek.

Onderhavige WODC-studie is parallel uitgevoerd aan het kwalitatief onderzoek en had een meer kwantitatieve focus. Het operationaliseren en afbakenen van het begrip klassenjustitie, om het geschikt te maken voor kwantitatieve analyses lag echter buiten de scope van dit onderzoek, mede doordat het parallel heeft gelopen aan het kwalitatieve onderzoek. Het doel van deze studie was om de haalbaarheid van het kwantificeren van klassenjustitie in kaart te brengen en nadrukkelijk niet om klassenjustitie in de Nederlandse strafrechtketen daadwerkelijk kwantitatief aan te tonen. Het gaat hier enkel om een verkenning. Dit rapport bevat om deze redenen ook geen kwantitatieve resultaten en geeft geen antwoord op de vraag of en in welke mate klassenjustitie in Nederland voorkomt. Aan de hand van de bevindingen van de verkenning worden wel aanbevelingen gedaan over hoe toekomstige kwantitatieve analyses aangepakt kunnen worden.

De hoofdvraag van deze verkenning luidt als volgt:

In hoeverre kan klassenjustitie in kaart gebracht worden met behulp van kwantitatieve analysetechnieken?

Om bovenstaande vraag te beantwoorden, is de verkenning in drie delen onderverdeeld:

- 1 meetbaarheid van het begrip klassenjustitie;
- 2 beschikbare data;
- 3 kwantitatieve methoden en technieken.

Alle drie delen van de verkenning beantwoorden ieder een deelvraag. Bij het beantwoorden van de deelvragen in deze verkenning zijn drie onderzoeksmethoden gebruikt: (i) deskresearch; (ii) bronnenonderzoek; en (iii) experimenten. Bij de deskresearch is het kwalitatieve onderzoek met de daarin geformuleerde definitie van klassenjustitie, als leidraad gebruikt. Het bronnenonderzoek richtte zich op beschikbare en relevante data over justitiabelen waaronder ook hun sociaal-economische kenmerken. Hierin zijn gegevensbronnen van het OM, de rechtspraak, WODC en het CBS bekeken. In de experimenten zijn een aantal kwantitatieve analysemethoden in de praktijk uitgetest op een beperkte testdataset.

Meetbaarheid van klassenjustitie

In dit eerste deel van de verkenning is de volgende vraag beantwoord.

Welke elementen van het brede begrip klassenjustitie zijn meetbaar te maken en hoe kunnen deze geoperationaliseerd worden?

Uit het kwalitatieve onderzoek kwam de volgende definitie van klassenjustitie: *'Klassenjustitie is selectieve rechtspleging die iemand illegitiem benadeelt wanneer die persoon niet tot de heersende klasse behoort en illegitiem bevoordeelt wanneer die persoon wel tot de heersende klasse behoort. Deze vormen van benadeling of bevoordeling kunnen illegitiem zijn op grond van het recht en/of door burgers als illegitiem worden ervaren. Vormen van bevoordelende en benadelende klassenjustitie kunnen zowel op directe als indirecte en zowel op bewuste als onbewuste wijze tot stand komen en kunnen systematisch of incidenteel van aard zijn.'*¹

Deze definitie is geformuleerd ten behoeve van een verkennend kwalitatief onderzoek en daarom bewust breed gehouden. De onderzoekers concludeerden al in een vroeg-tijdig stadium dat de term klassenjustitie op veel verschillende wijzen gehanteerd wordt en van veel verschillende ladingen wordt voorzien. Klassenjustitie verwordt al snel tot een containerbegrip. Het kwalitatieve onderzoek heeft zich dan ook gericht op het maken van een bruikbare werkdefinitie om in de focusgroepen tot een verhelderende en niet-gepolariseerde discussie te komen over het fenomeen klassenjustitie. Het doel was ook om met het onderzoek een helicopterview te bieden van klassenjustitie en de verschillende verschijningsvormen daarvan.

Tegelijkertijd zorgt dit ervoor dat deze definitie niet een-op-een gebruikt kan worden als werkdefinitie voor het meetbaar maken van klassenjustitie. Voor kwantitatief onderzoek is nog een vertaalslag nodig, omdat dit een meer concrete operationalisering en afbakening vraagt dan kwalitatief onderzoek. Zo is het onderscheid tussen de heersende en niet-heersende klasse bijvoorbeeld nog niet geoperatio-

¹ Van den Bos, K., Ansems, L., Schiffelers, M. J., Kerssies, S., Lindeman, J., Bovens, C. (medew.), Manshanden, L. (medew.), Peters van Neijenhof, F. (medew.) & Verhoeven, L. (medew.) (2021). *Een verkennend kwalitatief onderzoek naar klassenjustitie in de Nederlandse strafrechtketen* (p. 29). Utrecht: Universiteit Utrecht.

naliseerd. In de definitie wordt daarnaast de focus gelegd op ervaren illegitimiteit, een normatief begrip dat voer is voor (maatschappelijke) discussie, dat het meetbaar maken ervan erg lastig maakt.

Ongeacht de exacte definitie van klassenjustitie, is het in ieder geval wel mogelijk te meten of minstens twee groepen justitiabelen voor vergelijkbare strafbare feiten anders behandeld worden. Als vervolgens blijkt dat twee groepen inderdaad anders behandeld worden, betekent dat niet dat er sprake is van klassenjustitie. Het is er wel een aanwijzing voor, en hoe groter het verschil is, hoe groter de kans dat er ook iets 'mis' is. Maar het blijft een aanwijzing die vervolgens met kwalitatief vervolgonderzoek onderzocht moet worden.

Onze verkenning richtte zich met het oog hierop op het meten van directe selectiviteit. Dit is selectiviteit waarbij voor soortgelijke delicten verschillende beslissingen over individuen in concrete strafzaken worden genomen. We richtten ons vooral op de systematisch vormen hiervan. Hiermee wordt de focus op het toenemende problematische karakter van selectiviteit gelegd wanneer dit op een grotere schaal voorkomt of in het systeem ingebed zit. Indirecte selectiviteit (het al dan niet strafbaar stellen van bepaalde typen delicten) kan beter via kwalitatief onderzoek onderzocht worden en wordt daarom in deze verkenning niet meegenomen.

Door de focus op directe selectiviteit te leggen, vallen rechtspersonen (bedrijven, instellingen en overheidsorganisaties) buiten de scope van de kwantitatieve analyses die we hier aanbevelen. Het is namelijk moeilijk om de behandeling van rechtspersonen kwantitatief te vergelijken met de behandeling van natuurlijke personen, doordat criminaliteit onder rechtspersonen veel minder vaak voorkomt, zij andere delicten plegen dan natuurlijke personen en zij voor sommige strafrechtelijke sancties niet in aanmerking komen (bijvoorbeeld een gevangenisstraf). Een dergelijke vergelijking zal tevens weinig tot geen inzicht geven in de selectieve behandeling (bevoordeling) van bestuurders van grote ondernemingen (het ontlopen van persoonlijke vervolging). Kwalitatief onderzoek gericht op de behandeling van deze groep kan daar meer en beter inzicht in geven dan een kwantitatieve analyse.

Uit onze verkenning blijkt dat selectiviteit niet als een algemeen verschijnsel benaderd moet worden, maar het beste opgesplitst kan worden naar specifieke delicten en specifieke beslissingen in de strafrechtketen. Deze werkwijze komt overeen met eerdere kwantitatieve of empirische onderzoeken naar klassenjustitie en/of selectiviteit in de strafrechtketen. Deze richten zich eigenlijk altijd op één aspect van klassenjustitie, en niet op klassenjustitie in de volle breedte. Het ligt daarbij voor de hand om bij toekomstige kwantitatieve analyses naar klassenjustitie vooral te focussen op die beslissingen waar de meeste discretionaire ruimte is, en dit is vooral in de voorfase van de keten.

Uit bovenstaande bevindingen komen de volgende aanbevelingen voort voor toekomstige kwantitatieve analyses:

Aanbeveling 1: Operationaliseer de definitie van klassenjustitie verder door:

- a De concepten heersend en niet-heersend verder te definiëren om zo de groep justitiabelen aan de hand van verschillende kenmerken in deze klassen te kunnen indelen.
- b Elementen van de definitie, die nu nog erg subjectief zijn, zoals ervaren legitimiteit, verder te concretiseren in meer meetbare objectieve maatstaven.

Aanbeveling 2: Zorg ervoor dat kwantitatieve analyses zich in eerste instantie vooral richten op specifieke fases in de keten waarin de meeste ruimte voor discretionaire bevoegdheid is. Dit is bijvoorbeeld het geval in de voorfase van de strafrechtketen.

Beschikbare data

In dit tweede deel van de verkenning is de volgende vraag beantwoord.

Welke data is er nodig, waar kan deze verkregen worden en met welke beperkingen moet rekening gehouden worden?

Om vast te kunnen stellen of er sprake is van selectiviteit in de strafrechtspleging zijn gegevens over de genomen (strafrechtelijke) beslissingen, informatie waarop deze beslissingen gebaseerd zijn, en de kenmerken van de personen waarover de beslissingen zijn genomen nodig. Deze gegevens zijn in meer of mindere mate beschikbaar afhankelijk van de fase in de keten. Vaak is het nodig om data uit verschillende bronnen (binnen en buiten de strafrechtketen) aan elkaar te koppelen. Er is niet één centraal systeem waar alle benodigde gegevens in staan.

Hierbij zal ook rekening gehouden moeten worden met enkele beperkingen. Zo worden niet alle beslissingen in de strafrechtketen, waarbij er mogelijk sprake kan zijn van selectiviteit, voldoende uitgebreid vastgelegd in de registratiesystemen. Dit komt onder andere doordat organisaties in de keten over het algemeen registreren in het kader van het primaire (operationele) proces, wat ervoor zorgt dat gegevens die voor dat proces minder van belang zijn ook minder goed en minder vaak geregistreerd worden. Hierdoor sluiten ze niet meteen aan bij wat gevraagd wordt voor een kwantitatieve analyse (van selectiviteit). Voor de gegevens die wel beschikbaar zijn, geldt vaak dat er eerst nog een aantal bewerkingen nodig zijn voordat ze bruikbaar zijn. Veel relevante gegevens over de onderbouwing bij een beslissing zijn ongestructureerd (bijvoorbeeld vastgelegd in de vonnistekst).

Gezien de beperkingen van de data zal voorzichtig moeten worden omgegaan met de uitkomsten van een kwantitatieve analyse. Het is verstandig deze altijd te laten volgen door een kwalitatieve analyse, en eventuele opvallende uitkomsten kritisch te beschouwen.

Bij een kwantitatief onderzoek naar selectiviteit spelen daarnaast ook nog andere aspecten een rol die een beperkende of vertragende invloed kunnen hebben: het is noodzakelijk om te voldoen aan wet- en regelgeving op het gebied van privacy. Om

directe selectiviteit aan te kunnen tonen, moeten er namelijk veel gevoelige strafrechtelijke en sociaaleconomische (persoons)gegevens verzameld en gecombineerd worden. Bij ieder onderzoek moet steeds afgewogen worden hoe ver moet worden gegaan bij het verzamelen van persoonlijke gegevens. De dataverzameling moet altijd passen bij het doel van de analyse.

Trajecten rondom het verkrijgen van toestemming voor het verwerken van data kunnen daarnaast lang duren, mede omdat bronhouders soms terughoudend zijn bij het verstrekken van data, ook als de data bestemd is voor wetenschappelijk onderzoek.

Dit alles maakt dat een kwantitatief onderzoek naar klassenjustitie, afhankelijk van de geformuleerde onderzoeksvraag en de gegevens die nodig en beschikbaar zijn, in veel gevallen een aanzienlijke hoeveelheid resources zal vragen en een lange doorlooptijd kan hebben.

Uit bovenstaande bevindingen komen de volgende aanbevelingen voort voor de bij toekomstige kwantitatieve analyses van klassenjustitie betrokken beleidsdirecties:

Aanbeveling 3: Stroomlijn en versnel de procedures voor het verkrijgen van data voor wetenschappelijke doeleinden. Dat maakt een kortere doorlooptijd mogelijk en zorgt ervoor dat er meer tijd overblijft voor het onderzoek. Voor het meten van klassenjustitie is het belangrijk om de invloed van de sociaaleconomische dimensies volledig in kaart te kunnen brengen. Hiervoor is noodzakelijk eenvoudig toegang tot deze data (betreffende de gehele bevolking en niet alleen justitiabelen) te kunnen verkrijgen.

Aanbeveling 4: Stuur aan bij de betrokken organisaties in de keten op het alsnog of beter gaan registreren van gegevens die nu nog niet (goed) worden geregistreerd. Het is daarbij van belang om scherpe keuzes te maken waar extra inzicht gewenst is, om zo de impact van wijzigingen in de registratiewijze te beperken. In het kader van klassenjustitie kan in eerste instantie gedacht worden aan de registraties in de voorfase van de strafrechtketen.

Kwantitatieve methoden en technieken

In dit derde deel van de verkenning is de volgende vraag beantwoord.

Welke methoden en technieken kunnen hierbij aanknopingspunten bieden en welke methoden en technieken zijn voor welke uitgangssituatie en context geschikt?

Welke benadering of methode geschikt is voor een kwantitatieve analyse, hangt af van het doel van de analyse, en de data en domeinkennis die vooraf beschikbaar zijn. De uitgangssituatie hier is, dat er een brede kwalitatieve definitie ligt die nog verder geoperationaliseerd moet worden. Als een kwantitatieve analyse gewenst is die dicht bij deze definitie blijft, is het nodig om eerst de elementen van de definitie nader uit te werken op basis van domeinkennis (zie ook aanbeveling 1). Zo moet bijvoorbeeld nog bepaald worden hoe de heersende klasse kan worden onderscheiden van de niet-heersende klasse. Dit onderscheid moet vervolgens ook in de data beschikbaar zijn of gemaakt worden. Vervolgens moet bepaald worden hoe verschillen tussen deze twee

klassen gemeten en aangetoond kunnen worden. Een andere benadering is daarnaast ook mogelijk, bijvoorbeeld maatschappelijke klassen onderscheiden aan de hand van sociaaleconomische kenmerken.

Er zijn in ieder geval twee aanvliegroutes te onderscheiden: een hypothesetoetsende en een hypothesevormende route. In een hypothesetoetsende aanpak worden eerst aan de hand van domeinkennis een of meerdere hypothesen geformuleerd, waarna data worden verzameld om deze te toetsen. In een hypothesevormende aanpak worden analysemethoden gebruikt om op basis van (een grote hoeveelheid) data een hypothese te vormen. In onze verkenning hebben we enkele methoden en technieken in experimenten uitgetest waarmee systematische directe selectiviteit in de strafrechten kan worden gekwantificeerd. Als voorbeelden van een hypothese-toetsende aanpak hebben we beschrijvende statistiek met een significantietoets en regressie-analyse verkennt en daarnaast een clusteringalgoritme en een genetisch algoritme als voorbeelden van een hypothesevormende aanpak.

Daarbij is het goed om aan te merken dat een hypothesetoetsende methode iets over bepaalde aspecten van klassenjustitie zegt, maar niet over het gehele (brede) fenomeen. Voor een hypothesetoetsende analyse moeten vooraf altijd keuzes gemaakt worden: (1) welke beslissingen (de afhankelijke variabelen) en (2) welke klassen of groepen (de onafhankelijke variabelen) worden met elkaar vergeleken voor (3) welke delictsvormen? Vanwege de brede focus op het fenomeen klassenjustitie in het kwalitatieve onderzoek, biedt dit maar beperkt aanknopingspunten om deze keuzes te kunnen maken. Voor een eventueel vervolgonderzoek is het noodzakelijk dat deze keuzes alsnog gemaakt worden. Doordat de kennis op dit gebied momenteel beperkt aanwezig is, zal dit deels een beleidsmatige keuze zijn.

Aan de andere kant kan een hypothesevormende methode helpen bij het maken van de genoemde keuzes, en het afbakenen van een hypothesetoetsende benadering. Een hypothesevormende benadering kan helpen bij het vinden van groepen die een klasse representeren. Een hypothesevormende benadering kan tevens gebruikt worden om aanwijzingen voor selectiviteit te vinden; ook selectiviteit op basis van kenmerken waarvan dat vooraf niet verwacht werd. Zo kan deze benadering gebruikt worden om vervolgonderzoek naar selectiviteit (zowel kwantitatief als kwalitatief) verder toe te spitsen en ook eerder onderbelicht gebleven aspecten te gaan bekijken. Het voordeel van deze benadering is dat er vooraf geen definitie van klasse nodig is en dat alleen de fase van de strafrechten (welke beslissingen) waarop de analyse wordt gericht, gekozen hoeft te worden, al dan niet in combinatie met een afbakening van de delictsvorm. Een nadeel (vooral met het oog op privacy) is dat er dan breed kenmerken verzameld moeten worden die mogelijk een rol kunnen spelen bij selectiviteit. Een ander nadeel is dat aspecten die vanuit beleidsperspectief relevant zijn (zoals de beoordeling van bestuurders van rechtspersonen), mogelijk niet als resultaat uit deze analyse naar voren komen, omdat het niet uit de beschikbare data te halen is. Als er gericht gezocht moet worden (en er dus vooraf al een hypothese is), ligt een hypothesetoetsende benadering meer voor de hand.

Als de kwantitatieve analyse aanwijzingen oplevert voor selectiviteit (verschillen in de behandeling van justitiabelen), zal er altijd een aanvullende kwalitatieve analyse nodig zijn om daadwerkelijk te kunnen vaststellen of er sprake is van klassenjustitie. Daarom zou een toekomstig onderzoek naar directe selectiviteit in de strafrechten een cyclische benadering moeten hebben. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek wisselen elkaar dan af. In een kwantitatief onderzoek worden eerst hypothesen statistisch

getoetst. Dit kunnen hypothesen zijn die aan de hand van datamining-technieken in de beschikbare data zijn gevonden, of hypothesen op basis van reeds aanwezige domeinkennis. In het kwalitatieve onderzoek worden vervolgens mogelijke verklaringen voor de gesignaleerde selectiviteit gezocht. Deze verklaringen leveren op hun beurt dan weer nieuwe hypothesen op die als input dienen voor verder kwantitatief onderzoek.

Uit bovenstaande bevindingen komen de volgende aanbevelingen voort (voor de afbakening van) toekomstige analyses:

Aanbeveling 5:

Specificeer als beleidsdirectie het (politieke) doel van de uit te voeren analyse en focus in eerste instantie vooral op het aantonen van directe selectiviteit tussen specifieke groepen, bij specifieke beslissingen en delicten.

- a** Bepaal eerst welke sociaaleconomische kenmerken, welke beslissingen, en welke delicten vanuit beleidsmatig perspectief interessant zijn om te onderzoeken.
- b** Bepaal of een hypothesevormende of toetsende aanpak geschikt is, mede gegeven de data en domeinkennis die vooraf beschikbaar zijn. Pas hierbij een cyclische benadering toe waarbij kwantitatief en kwalitatief onderzoek elkaar afwisselen.

Ten slotte

Deze verkenning biedt antwoorden op de vraag of klassenjustitie in de Nederlandse strafrechtketen kan worden gekwantificeerd, welke data je hiervoor kan gebruiken, en welke analysetechnieken hiervoor te gebruiken zijn.

Samenvattend hebben we in deze verkenning beschreven dat het kwantificeren van klassenjustitie in de hele strafrechtketen een zeer omvangrijk en kostbaar onderzoeks-traject vergt. De diversiteit aan sociaaleconomische kenmerken van justitiabelen, de delicten waarvoor ze veroordeeld worden en de beslissingen die in de strafrechtketen genomen kunnen worden, maakt het onmogelijk dit als een algemeen verschijnselen te meten. Een eerste stap, om snel tot kwantitatieve resultaten te kunnen komen, zou zijn om vooral te focussen op (systematische) directe selectiviteit bij een beperkt aantal beslissingen in de voorfase van de keten, waardoor ook de dataverzameling voor het kwantitatief onderzoek gerichter en kleinschaliger kan plaatsvinden. Tegelijkertijd zou, als dit onderwerp voldoende belangrijk wordt geacht, een stap gemaakt kunnen worden om vanuit het beleidsterrein van het ministerie van Justitie en Veiligheid een apart onderzoeksprogramma rondom klassenjustitie op te zetten. Dit programma zal een cyclisch karakter moeten hebben waarin zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeken een plaats moeten hebben. Daarin is het ook van belang (eerst) het begrip legitimiteit verder te definiëren en operationaliseren.

Deze algemene bevinding brengt een belangrijke aanbeveling voort.

Aanbeveling 6: Maak als beleidsmakers, eventueel in samenspraak met de politiek, duidelijke keuzes over welke onderdelen van het containerbegrip klassenjustitie specifiek prioriteit hebben om te worden onderzocht.

De verkenning heeft zich gefocust op klassenjustitie binnen de strafrechtpleging, maar de methoden en technieken die in deze verkenning onderzocht zijn en de aan-

bevelingen kunnen ook gebruikt worden in andere rechtsgebieden waar net zo goed sprake kan zijn van klassenjustitie en die zich misschien nog beter lenen voor kwantitatieve analyses. Tot slot maken we daarom nog de volgende aanbeveling voor toekomstige kwantitatieve analyses naar klassenjustitie.

Aanbeveling 7: Voer toekomstig onderzoek naar klassenjustitie ook uit in andere rechtsgebieden dan het strafrecht, bijvoorbeeld op het vlak van de civiele rechtspleging.

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) is het kennisinstituut voor het ministerie van Justitie en Veiligheid. Het WODC doet zelf onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek of laat dit doen door erkende instituten en universiteiten, ter ondersteuning van beleid en uitvoering.

Meer informatie:

www.wodc.nl